

## **Stereotipi o moških in ženskih osebnostnih lastnostih**

ANDREJA AVSEC\*

*Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana*

**Povzetek:** V raziskavi smo analizirali stereotipe o razlikah med spoloma na področju osebnostnih lastnosti. Primerjali smo jih glede na vprašalnike maskulinnosti in femininnosti, ki temeljijo na spolnih stereotipih, in glede na pet velikih faktorjev osebnosti. Rezultati kažejo, da so stereotipi prisotni in da so glede na vsebino podobni stereotipom, kot jih ugotavljajo druge raziskave. Povprečen, stereotipen moški naj bi imel bolj izražene lastnosti, ki se nanašajo na nadzorovalne in agresivne tendence, na uveljavljanje sebe; povprečna, stereotipna ženska pa naj bi imela bolj izražene lastnosti, ki se nanašajo na skrb za dobro drugih, in lastnosti, potrebne za usklajene medosebne odnose.

**Gljučne besede:** spol, stereotipi, osebnostne lastnosti, maskulinnost, femininnost, Slovenija

## **Stereotypes about sex related personality traits**

ANDREJA AVSEC

*University of Ljubljana, Department of Psychology, Ljubljana, Slovenia*

**Abstract:** Stereotypes about sex differences in personality traits were examined. They were compared to traits included in two masculinity and femininity questionnaires and to the big five personality factors. Results indicate the presence of gender stereotypes and their similarity to stereotypes, identified in other studies. The majority of attributes that comprise stereotypes about average man pertain to assertive and controlling tendencies, while in stereotypes about average woman caring and nurturant qualities predominate.

**Key words:** gender, stereotypes, traits, masculinity, femininity, Slovenia

CC=3120

---

\*Naslov / address: asist. dr. Andreja Avsec, Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-mail: andreja.avsec1@guest.arnes.si

Občutljivost, ambicioznost, natančnost, delavnost ... Za katere od teh lastnosti bi lahko rekli, da so tipično moške? In za katere, da so bolj značilne za ženske? V zvezi s to problematiko je potrebno poudariti, da so predsodki in stereotipi glede te tematike v družbi nezaželeni in ko zavestno razmišljamo o tem, so naša stališča enakopravna. Ko pa je naša pozornost usmerjena drugam, kar je večinoma ves čas, celota vseh naših informacij o svetu oblikuje in usmerja percepcijo in naše delovanje avtomatično, brez našega zavedanja. In te splošne informacije o svetu pri vsakem posamezniku vsebujejo tudi vse »stare« spolne stereotipe kot implicitno znanje (Geis, 1993). In kaj vsebujejo ti stereotipi? Deaux in Lewis (1984) na podlagi rezultatov svoje raziskave ugotavljata, da so spolni stereotipi sestavljeni iz več ločenih komponent (osebnostne lastnosti, zunanji videz, vedenjske vloge, poklici), od katerih ima vsaka svojo maskulino in feminino obliko. Kljub temu da nobena od komponent ni izključno značilna za en spol, pa so maskuline oblike bolj značilne za moške in feminine za ženske. Podobno sta Ashmore in Del Boca (1979) identificirala tri kategorije lastnosti, ki jih vsebujejo spolni stereotipi: definirajoče (primarni spolni znaki), identifikacijske (sekundarni spolni znaki- zunanji videz) in opisne (osebnostne lastnosti). Če jih prikažemo v hierarhiji, se prekrivanje med stereotipno žensko in stereotipnim moškim povečuje, ko gremo v smeri od definirajočih atributov k opisnim: opazovalci moške in ženske ocenjujejo različneje na fizični dimenziji kot na psihični.

Kljub tem ugotovitvam pa v spolnih stereotipih prevladujejo prepričanja o osebnostnih karakteristikah. Ena starejših in najpogosteje citiranih raziskav o spolnih stereotipih na področju osebnostnih lastnosti (Broverman, Broverman, Clarkson, Rosenkrantz in Vogel, 1970) odkriva dve skupini lastnosti, povezanih z moškimi in ženskami: toplino in ekspresivnost, za kateri je večina vprašancev menila, da sta bolj značilni za ženske, ter kompetentnost in racionalnost, za kateri so vprašanci menili, da sta bolj značilni za moške. Kasneje so nekateri avtorji raziskavi sicer oporekali metodološko neoporečnost (Widiger in Settle, 1987), vendar tudi druge raziskave poročajo o podobnih rezultatih (npr. Spence, Helmreich in Stapp, 1974) in potrjujejo obstoj dveh dimenzij.

Dimenzija maskulnosti, značilna za stereotipnega moškega, se nanaša primarno na asertivne in nadzorovalne tendence (Eagly in Dielman, 1997). Analiza specifičnih prepričanj, ki sestavljajo to dimenzijo, je v različnih študijah pokazala, da se večina značilnosti nanaša na asertivnost (npr. agresivnost, ambicioznost, dominantnost, učinkovitost, voditeljsko vedenje) in neodvisnost od drugih ljudi (neodvisnost, zanašati se nase, samozadostnost, individualizem). Nekateri dodatni "agentni" atributi se nanašajo na osebno učinkovitost (npr. samozaupanje, občutek superiornosti, lahko odločanje) in vidike osebnega stila (npr. direktnost, pustolovstvo, nepripravljenost vdati se).

Dimenzija femininosti, značilna za stereotipno žensko, pa se primarno nanaša na skrb za dobro drugih. Raziskave prepričanj, ki sestavljajo to dimenzijo, kažejo, da dominirata lastnosti, kot sta skrbnost in negovanje, kar se kaže v lastnostih, kot so

vdanost, sposobnost popolne posvetitve drugim, želja po umirjanju napetosti in negativnih čustev, pripravljenost pomagati, prijaznost, sočutnost, ljubezen do otrok. Nekatere tipično ženske lastnosti se nanašajo še na interpersonalno senzitivnost in emocionalno ekspresivnost ter vidike osebnega stila (npr. nežnost, blaga govorica).

Koncepta maskulinnosti - "agentnosti" in femininnosti - "komunnosti" je razvil Bakan (1966) in ju označil kot temeljni dimenziji človekove eksistence. Avtor meni, da se "agentnost" nanaša na nagon po samopotrditvi, asertivnosti, individualizaciji in da vsebuje lastnosti, kot so samozaščita, samoafirmacija in ekspanzivnost. "Komunnost" se po drugi strani nanaša na težnjo posameznika po združevanju v večje socialne enote in vsebuje lastnosti, kot so kooperativnost, skrb za druge in oblikovanje medosebnih odnosov. Ta dvodimenzionalna karakterizacija spolov v smislu moške "agentnosti" in ženske "komunnosti" ni omejena le na zahodne družbe. V raziskavi, ki je zajela vzorce iz 25 držav, sta Best in Williams (1993) analizirala vsebino spolnih stereotipov na področju osebnostnih lastnosti s pomočjo seznama 300 lastnosti, pri katerih so udeleženci označili, ali so bolj značilne za moške, za ženske, ali za oba spola enako. Avtorja sta odkrila precejšnjo konsistentnost med različnimi kulturami. Pridevnike sta kodirala glede na tri Osgoodove faktorje afektivnega pomena. Moški stereotipni pridevniki so bili bolj aktivni in močni, ženski bolj pasivni in šibki.

Osebnostne lastnosti, ki se del stereotipov o moških in ženskah, so osnova za vprašalnike maskulinnosti in femininnosti. V 30. letih, ko sta pojma maskulinnosti in femininnosti kot osebnosti lastnosti šele nastala, so bile v lestvice vključene lastnosti, v katerih so se moški in ženske dejansko razlikovali; kasneje, v 70. letih pa so nastali novi vprašalniki za merjenje teh dveh lastnosti, ki so temeljili na sociokulturni definiciji spolnih vlog, torej na stereotipnih pojmovanjih o moških in ženskih lastnostih.

Lamovec je v slovenščino je prevedla najpogosteje uporabljen vprašalnik za merjenje maskulinnosti in femininnosti, vprašalnik BSRI (Bem Sex Role Inventory; Bem, 1974), ki vsebuje stereotipne lastnosti moških in žensk v ZDA v takratnem času. Zanimivo je, da novejša raziskave ugotavljajo neverjetno konsistentnost vsebine stereotipov na področju razlik med spoloma (Spence in Buckner, 2000), vendar pa se pojavljajo problemi pri prenosu vprašalnika v druge kulture, saj raziskave kažejo, da niso vse lastnosti, ki sestavljajo vprašalnik, tudi del stereotipov o moških in ženskih lastnostih v drugih kulturah (Katsurada in Sugihara, 1999; Wilcox in Francis, 1997). Za proučevanje prisotnosti in vsebine spolnih stereotipov na področju osebnostnih lastnosti postavke iz vprašalnika BSRI niso primerne oziroma niso zadostne, zato smo morali izhajati iz širšega seznama osebnostnih lastnosti, ki bi lahko bile del stereotipov o moških in ženskah.

V raziskavi smo ugotavljali, katere lastnosti naj bi bile po mnenju udeležencev najbolj značilne za povprečnega moškega in katere za povprečno žensko. Predvidevali smo, da se bodo pojavile razlike med povprečnim moškim in povprečno žensko pri določenih lastnostih, in to v skladu s predhodnimi raziskavami: stereotip o ženskah naj bi temeljil na "komunih" lastnostih, stereotip o moških pa na "agentnih" lastnostih.

Predvidevali smo tudi, da bodo v stereotipih prisotne lastnosti, ki jih v drugih raziskavah niso identificirali, in bi jih zato lahko označili kot posebnost slovenskega prostora.

## Metoda

### Udeleženci

Sodelovalo je 225 oseb 4. letnika različnih srednjih šol (gimnazija, elektro in strojna šola, ekonomska in upravno administrativna šola), od tega 111 moških in 105 žensk, povprečno starih 18,8 let ( $SD=0,4$  leta). Povprečnega moškega je ocenilo 210 udeležencev raziskave, povprečno žensko pa 199 udeležencev.

### Inštrumenti

V predhodni raziskavi (Avsec, 2000) smo oblikovali seznam 170 osebnostnih lastnosti. Sestavljen je iz lastnosti, vključenih v vprašalnika maskuliniteti in femininiteti BSRI (Bem, 1974) in EPAQ (Spence, Helmreich in Holahan, 1979) ter iz seznama 100 lastnosti, ki jih Goldberg (1990) navaja kot indikativne za pet velikih faktorjev osebnosti. Izmed njih smo izločili 80 lastnosti, v katerih se po mnenju udeležencev moški in ženske najbolj razlikujejo med seboj.

Teh 80 lastnosti je bilo osnova za sedanjo raziskavo. Udeleženci so na sedemstopenjski ocenjevalni lestvici (1 – zelo neizražena; 7 – zelo izražena) ocenili, v kolikšni meri je posamezna lastnost izražena pri povprečnem moškem in v kolikšni meri pri povprečni ženski.

### Postopek

Raziskava je potekala spomladi 1998. Zbrane podatke smo statistično obdelali s programskim paketom SPSS 8.0. S  $t$ -testi za odvisne vzorce smo določili lastnosti, v katerih se povprečni moški in povprečna ženska pomembno razlikujeta, nato pa smo faktorjsko analizirali te tipično moške in tipično ženske lastnosti.

## Rezultati

### Povprečen moški

V raziskavi smo izhajali iz ocen udeležencev o izraženosti posamezne lastnosti pri povprečnem moškem in povprečni ženski. Za povprečnega moškega naj bi bile najbolj značilne lastnosti moškost (5,90), tekmovalnost (5,84), moč (5,57), bojevitost (5,49), oblastnost (5,46), pogum (5,43), odločnost (5,38), občutek večvrednosti (5,32). Vendar

lahko dobimo realno sliko o tipično moških lastnostih le na podlagi t-testov za odvisne vzorce, saj je lahko določena lastnost zelo značilna za oba spola.

V tabeli 1 so prikazane lastnosti, ki so najbolj značilne za povprečnega moškega in hkrati najmanj za povprečno žensko. 29 lastnosti je pomembno bolj ( $p < 0,01$ ) izraženih pri povprečnem moških kot pri povprečni ženski. Najbolj značilne lastnosti za povprečnega moškega so moškost, agresivnost, moč, želja po tveganju, atletskost, bojevitost, brezčutnost, malomarnost...

Bolj pregledno nam lahko te lastnosti pokaže faktorska analiza, pri čemer nas

Tabela 1: Povprečne vrednosti za lastnosti, ki so bolj izražene pri povprečnem moškem kot pri povprečni ženski (lastnosti so rangirane glede na stopnjo pomembnosti t-testa).

Lastnost	M (povprečen moški)	M (povprečna ženska)	t (df=183)
Moškost	5,90	2,84	23,98**
Agresivnost	5,06	3,33	13,53**
Moč	5,57	3,87	13,44**
Želja po tveganju	5,14	3,37	12,51**
Atletskost	4,99	3,52	11,34**
Bojevitost	5,49	4,13	11,08**
Brezčutnost	3,89	2,63	10,71**
Malomarnost	4,15	2,89	10,45**
Oblastnost	5,46	4,14	10,30**
Pogum	5,43	4,31	9,75**
Občutek večvrednosti	5,32	4,05	9,69**
Bahavost	4,99	3,63	9,58**
Osornost	4,52	3,52	9,28**
Tekmovalnost	5,84	4,76	9,00**
Dominantnost	5,04	3,99	7,64**
Logičnost	5,01	4,22	7,32**
Neobzdanost	4,23	3,43	7,18**
Brezobzirnost	4,23	3,27	7,10**
Brezskrbnost	3,91	3,05	6,96**
Strogost	4,97	4,19	6,85**
Neresnost	3,99	3,23	5,53**
Načelnost	4,99	4,42	4,91**
Otročje vedenje	3,8	3,12	4,80**
Odločnost	5,38	4,87	4,77**
Avtonomnost	4,94	4,52	3,75**
Svoje glavost	5,00	4,48	3,59**
Samostojnost	5,19	4,84	2,94**
Vihravost	4,51	4,17	2,68**
Lahkomiselnost	4,24	3,85	2,66**

zanimajo faktorji, ki so v ozadju teh tipično moških lastnosti. V faktorski analizi po metodi analize glavnih komponent (Kaiser-Meyer-Olkin=0,842; Bartlettov test sferičnosti:  $\chi^2=2230$ ;  $df=435$ ;  $p=0,000$ ) smo glede na Kaiserjev kriterij ekstrahirali sedem faktorjev z naslednjimi lastnimi vrednostmi in deleži pojasnjene variance: 7,08 (25,27%), 3,35 (11,97%), 1,59 (5,68%), 1,32 (4,72%), 1,21 (4,30%), 1,14 (4,08%)

Tabela 2: Faktorska analiza lastnosti, značilnih za povprečnega moškega (varimax rotacija faktorske matrike).

Lastnost	1. faktor	2. faktor	3. faktor	4. faktor	5. faktor	6. faktor	7. faktor
Želja po tveganju	<b>0,756</b>	0,039	0,124	0,124	0,152	0,210	-0,082
Atletskost	<b>0,717</b>	-0,049	0,101	0,324	0,001	0,127	0,055
Bojevitost	<b>0,695</b>	0,281	0,072	0,008	0,147	0,239	-0,010
Tekmovalnost	<b>0,626</b>	0,394	0,140	0,027	0,217	0,062	0,186
Odločnost	<b>0,535</b>	0,010	-0,137	0,180	0,411	-0,142	-0,029
Občutek večvrednosti	<b>0,529</b>	0,362	0,299	0,180	-0,142	0,070	0,048
Oblastnost	0,154	<b>0,665</b>	-0,045	0,278	0,082	0,034	0,002
Agresivnost	0,350	<b>0,600</b>	0,223	0,238	-0,171	0,145	0,207
Brezčutnost	-0,079	<b>0,541</b>	0,146	-0,089	-0,030	0,089	0,087
Osornost	0,117	<b>0,539</b>	0,023	-0,006	0,018	0,520	0,249
Dominantnost	0,172	<b>0,536</b>	0,103	0,233	0,220	-0,077	-0,133
Brezobzirnost	-0,091	<b>0,476</b>	0,283	0,039	-0,164	0,442	-0,148
Svojeglavost	0,278	<b>0,449</b>	0,277	0,046	0,420	0,173	-0,008
Neresnost	0,215	0,130	<b>0,744</b>	-0,240	-0,158	-0,009	0,099
Otročje vedenje	0,159	0,019	<b>0,668</b>	-0,084	-0,007	0,199	0,009
Brezskrbnost	-0,074	0,118	<b>0,620</b>	0,196	0,120	0,211	-0,119
Malomarnost	-0,218	0,214	<b>0,544</b>	0,316	-0,139	0,195	0,348
Bhavost	0,226	0,467	<b>0,512</b>	-0,002	-0,092	-0,102	0,155
Neobrzdanost	0,166	0,409	<b>0,501</b>	-0,053	0,283	0,119	-0,227
Moškost	0,201	0,161	-0,078	<b>0,703</b>	0,070	0,141	0,163
Moč	0,375	0,233	0,069	<b>0,600</b>	0,296	-0,029	-0,003
Pogum	0,528	-0,071	0,026	<b>0,569</b>	0,248	-0,035	0,065
Samostojnost	0,108	0,152	-0,083	<b>0,515</b>	0,360	-0,099	-0,404
Načelnost	0,032	-0,026	-0,016	0,269	<b>0,701</b>	0,158	0,030
Logičnost	0,233	0,018	-0,056	0,059	<b>0,673</b>	-0,061	0,205
Vihravost	0,216	0,128	0,114	0,022	0,125	<b>0,677</b>	-0,188
Lahkomiselnost	0,228	-0,030	0,332	0,064	-0,013	<b>0,659</b>	0,167
Strogost	0,098	0,149	0,021	0,107	0,305	-0,059	<b>0,783</b>

in 1,08 (3,84 %). Ti faktorji skupaj pojasnjujejo 60 % variance. Zadnji trije so sicer zelo šibki in bolj specifični. V analizi smo jih obdržali zaradi pričakovane kompleksne strukture stereotipnih lastnosti, kljub manjši preglednosti (Stevens, 1996).

Tabela 2 kaže nasičenja posameznih postavk s faktorji po varimax rotaciji. Pri prvem faktorju imajo visoka nasičenja lastnosti, ki se nanašajo na osebni stil (želja po tveganju, atletskost, bojevitost, tekmovalnost, odločnost, občutek večvrednosti). Drugi faktor je nasičen z lastnostmi, ki so večinoma negativno vrednotene. Deloma se nanašajo na pretirano težnjo po nadvladi (dominantnost, oblastnost), na pomanjkanje občutka za druge (brezčutnost, brezobzirnost, osornost, svojeglavost), na usmerjenost k sebi in svojim potrebam (agresivnost). Prva dva faktorja sta si vsebinsko precej podobna in korelirata z lastnostmi, ki tvorijo jedro maskulinosti, le da z drugim faktorjem močneje korelirajo negativne lastnosti. Tretji faktor je nasičen predvsem z lastnostmi, ki se nanašajo na pomanjkanje vestnosti (neresnost, brezskrbnost, malomarnost), otročje vedenje, bahavost, neobzdržanost. Četrty faktor je najbolj nasičen z lastnostmi moškost, moč, pogum, in samostojnost. Udeleženci so očitno zaznavali vsebino izraza moškost najbolj podobno lastnostim, kot sta moč in pogum. Peti se nanaša na kognitivni vidik osebnosti; z njim sta najbolj nasičeni lastnosti načelnost in logičnost; vihravost in lahkomišelnost ter v manjši meri brezobzirnost kažejo na težnjo po zmanjšani kontroli (šesti faktor), v nasprotju s strogostjo, ki je v korelaciji z zadnjim faktorjem in ga vsebinsko določuje.

### **Povprečna ženska**

Povprečna ženska ima najbolj izražene lastnosti ženskost (5,89), nežnost (5,83), čustvenost (5,70), toplina (5,68), skrbnost (5,67), radovednost (5,67), sočustvovanje (5,58), ljubeznivost (5,55).

V tabeli 3 so prikazane lastnosti, za katere je *t*-test ( $p < 0,01$ ) pokazal, da so najbolj značilne za povprečno žensko in hkrati najmanj za povprečnega moškega. Pomembnih je 36 lastnosti. Tako je za stereotipno žensko značilna čustvenost, nežnost, toplina, sočustvovanje, blaga govorica, ljubezen do otrok, občutljivost za potrebe drugih.

Enako kot pri povprečnem moškem smo tu izvedli faktorsko analizo tipično ženskih lastnosti. V faktorski analizi po metodi analize glavnih komponent (Kaiser-Meyer-Olkin=0,814; Bartlettov test sferičnosti:  $\chi^2=2631$ ;  $df=741$ ;  $p=0,000$ ) smo ekstrahirali šest faktorjev (scree test) z lastnimi vrednostmi 8,09 (22,47 %), 2,77 (7,68 %), 2,32 (6,44 %), 1,79 (4,96 %), 1,38 (3,82 %) in 1,27 (3,52 %). Skupaj pojasnjujejo 49 % variance. Kljub Kaiserjevemu kriteriju (poleg prvih šestih so bili še štirje faktorji z lastnimi vrednostmi nad 1: 1,16; 1,15; 1,11; 1,03) smo izločili le šest faktorjev, saj po šestem delež pojasnjene variance, ki ga prispeva vsak naslednji faktor, izraziteje upade in nima večje praktične vrednosti. Prvi faktor brez dvoma vključuje lastnosti, ki jih večina raziskav definira kot feminine. To so skrbnost, sočustvovanje, vdanost, nežnost, zaskrbljenost, ljubeznivost. Enako velja za drugi faktor, saj z njim korelirajo lastnosti kot so umirjenost, potrpežljivost, občutljivost za potrebe drugih.

Tabela 3: Povprečne vrednosti za lastnosti, ki so bolj izražene pri povprečni ženski kot pri povprečnem moškem (lastnosti so rangirane glede na stopnjo pomembnosti t-testa).

<b>Lastnost</b>	<i>M</i> (povprečen moški)	<i>M</i> (povprečna ženska)	<i>t</i> (df=183)
Ženskost	2,46	5,89	-26,71**
Čustvenost	3,66	5,70	-17,45**
Nežnost	3,87	5,83	-17,39**
Toplina	4,05	5,68	-16,54**
Sočustvovanje	3,95	5,58	-16,43**
Blaga govorica	3,06	4,96	-14,20**
Rad imeti otroke	4,94	6,21	-13,64**
Občutek za estetiko	3,52	5,28	-13,07**
Občutljivost za potrebe drugih	3,39	5,07	-12,86**
Ljubeznivost	4,19	5,55	-12,59**
Zaskrbljenost	3,95	5,47	-12,46**
Skrbnost	4,37	5,67	-11,52**
Občutljivost	3,94	5,44	-11,33**
Obzirnost	3,77	4,93	-9,55**
Globina	3,62	4,75	-9,54**
Želja umiriti sovražna čustva	3,58	4,67	-9,10**
Vdanost	3,86	5,06	-9,07**
Tenkočutnost	3,21	4,42	-8,83**
Plahost	2,95	4,10	-8,57**
Zaupljivost	4,07	5,02	-8,03**
Zvestoba	3,86	4,93	-7,93**
Natančnost	4,02	4,91	-7,75**
Podredljivost	3,05	4,14	-7,29**
Previdnost	4,33	5,20	-7,15**
Popustljivost	3,71	4,64	-7,05**
Prilagodljivost	4,02	4,86	-6,71**
Ne uporabljati ostrih besed	2,97	3,96	-6,66**
Radovednost	4,82	5,67	-6,63**
Potrpežljivost	3,60	4,49	-6,35**
Izumetničenost	3,48	4,22	-6,29**
Intuitivnost	3,87	4,68	-5,88**
Točnost	4,10	4,86	-5,60**
Uslužnost	3,81	4,45	-5,11**
Umirjenost	3,72	4,44	-4,93**
Teatralnost	3,99	4,65	-4,54**
Komunikativnost	4,95	5,32	-3,35**
Odgovornost	4,80	5,23	-3,31**
Tečnarjenje	4,16	4,64	-3,23**



Tabela 4: Faktorska analiza lastnosti, značilnih za povprečno žensko (varimax rotacija faktorske matrike).

Lastnost	1. faktor	2. faktor	3. faktor	4. faktor	5. faktor	6. faktor
Skrbnost	<b>0,742</b>	0,070	0,045	0,269	-0,010	0,129
Sočustvovanje	<b>0,718</b>	0,191	0,069	0,077	0,042	0,087
Vdanost	<b>0,614</b>	0,270	0,102	0,062	-0,240	-0,238
Nežnost	<b>0,583</b>	0,293	0,188	0,104	-0,133	0,291
Zaskrbljenost	<b>0,576</b>	-0,041	0,083	0,026	0,342	0,004
Ljubeznivost	<b>0,534</b>	0,507	-0,113	0,195	-0,047	0,133
Toplina	<b>0,522</b>	0,465	0,014	0,061	0,006	0,134
Rad imeti otroke	<b>0,514</b>	0,187	0,212	0,191	-0,182	0,165
Odgovornost	<b>0,511</b>	0,146	-0,243	0,353	-0,024	0,288
Zaupljivost	<b>0,508</b>	0,129	0,251	0,262	-0,223	0,152
Občutljivost	<b>0,496</b>	0,120	0,356	-0,081	0,116	0,079
Obzirnost	<b>0,449</b>	0,300	0,050	0,364	0,052	-0,132
Umirjenost	0,021	<b>0,637</b>	-0,013	0,100	-0,247	-0,084
Potrpežljivost	0,123	<b>0,611</b>	0,066	0,340	-0,220	-0,028
Občutljivost za potrebe drugih	0,349	<b>0,583</b>	0,004	0,014	0,100	0,043
Globina	0,195	<b>0,578</b>	-0,038	0,213	0,038	0,075
Želja umiriti sovražna čustva	0,047	<b>0,566</b>	0,210	0,212	0,099	0,090
Čustvenost	0,295	<b>0,544</b>	0,188	-0,283	0,029	0,133
Zvestoba	0,462	<b>0,507</b>	-0,055	0,121	-0,179	-0,304
Blaga govorica	0,044	<b>0,430</b>	0,309	0,199	0,031	0,356
Tenkočutnost	0,137	<b>0,313</b>	0,171	-0,152	0,234	0,055
Podredljivost	0,027	-0,017	<b>0,699</b>	-0,119	-0,075	-0,089
Uslužnost	0,136	0,033	<b>0,632</b>	0,096	-0,072	0,266
Plahost	0,092	0,010	<b>0,584</b>	0,074	0,254	-0,120
Popustljivost	0,143	0,096	<b>0,567</b>	0,007	-0,058	-0,080
Ne uporabljati ostrih besed	-0,056	0,148	<b>0,438</b>	0,271	0,196	-0,107
Točnost	0,204	0,137	0,031	<b>0,655</b>	-0,202	0,093
Previdnost	0,419	0,046	0,108	<b>0,537</b>	0,096	-0,193
Prilagodljivost	0,226	0,101	0,277	<b>0,493</b>	-0,038	0,004
Natančnost	0,125	0,211	-0,096	<b>0,455</b>	-0,197	0,000
Izumetničenost	-0,063	-0,046	0,006	0,069	<b>0,765</b>	-0,026
Tečnarjenje	0,082	-0,120	0,158	-0,368	<b>0,597</b>	0,142
Teatralnost	-0,060	0,072	-0,053	-0,275	<b>0,526</b>	0,211
Komunikativnost	0,050	0,182	-0,265	0,093	0,211	<b>0,676</b>
Radovednost	0,256	-0,186	-0,047	-0,187	0,218	<b>0,590</b>
Ženskost	0,223	0,368	0,089	-0,080	-0,265	<b>0,497</b>

Tretji faktor vključuje postavke z bolj negativno konotacijo: podredljivost, uslužnost, plahost, popustljivost. Četrty faktor bi lahko poimenovali kar vestnost, saj so z njim nasičene postavke točnost, previdnost, natančnost. Tudi šesti faktor ni vsebinsko podoben komuni orientaciji, saj z njim najvišje korelirajo izumetničenost, tečnarjenje in teatralnost. Zadnji faktor povezuje ženskost s komunikativnostjo in radovednostjo, podobno kot pri povprečnem moškem povezuje moškost s pogumom in močjo.

## Razprava

Rezultati *t*-testov in faktorske analize potrjujejo vsebinsko podobnost stereotipnih moških in ženskih osebnostnih lastnosti s predhodnimi raziskavami (Eagly in Dielman, 1997) za izbrani vzorec. Za povprečnega moškega naj bi bila značilna moškost, agresivnost, moč, želja po tveganju, atletskost, tekmovalnost, dominantnost, odločnost, samostojnost. Te značilnosti so vključene tudi v lestvico maskuliniteti vprašalnika BSRI, ki je sestavljen iz pretežno, vendar ne izključno socialno zaželenih lastnosti za moškega. Vprašalnik EPAQ pa vključuje tudi socialno nezaželene maskuline lastnosti (občutek večvrednosti, oblastnost, bahavost), enako kot seznam lastnosti v naši raziskavi.

Poleg "agentnih" oziroma instrumentalnih lastnosti, ki jih vključujejo obstoječi vprašalniki maskuliniteti in femininiteti, in lastnosti, ki se vežejo na osebni stil in dominacijo, bi lahko ostale lastnosti, značilne za povprečnega moškega, vsebinsko označili glede na pet temeljnih osebnostnih dimenzij. Lippa (1995) namreč meni, da lahko o maskuliniteti in femininiteti govorimo kar kot o amalgamu spolno stereotipnih lastnosti petih velikih faktorjev osebnosti, kar je razumljivo, saj govorimo o moških oziroma ženskih stereotipnih osebnostnih lastnostih, ki bi morale biti zajete pri leksikografskem pristopu k osebnosti. Avtor poroča, da je multipla korelacija med petimi velikimi faktorji osebnosti kot prediktorji in maskulinitetjo okoli 0.73, in njimi ter femininitetjo 0,71. Bojevitost, brezčutnost, osornost, brezobzirnost, svojeglavnost in vihravost so del faktorja sprejemljivosti; neresnost, brezskrbnost, malomarnost, lahkomišelnost se nanašajo na faktor vestnosti, ravno tako logičnost in strogost, z razliko, da nakazuje prvi sklop lastnosti pomanjkanje vestnosti; neobrzdanost se nanaša na ekstravertnost, ravno tako pa lahko vsaj nekatere "agentne" lastnosti definiramo glede na velikih pet: npr. dominantnost kot vidik ekstravertnosti, odločnost kot vidik vestnosti, oblastnost kot vidik sprejemljivosti... Zanimiva je lastnost otročje vedenje, ki je v vprašalniku BSRI vključena v feminino in ne v maskulino lestvico.

Faktorska analiza je odkrila več sklopov lastnosti. Največ lastnosti se po pričakovanju nanaša na težnjo po vodenju, usmerjenosti k jazu in lastnim potrebam. Nekaj lastnosti se vežejo na osebni stil. Sklop lastnosti, ki so jih udeleženci v drugi raziskavi (Avsec, 2000) označili kot negativne, kaže na pretirano orientacijo k sebi, na pretirane asertivne tendence, ki niso uravnotežene z orientacijo k drugim (Fritz in Helgeson, 1998). Določene lastnosti so si deloma v nasprotju (povprečen moški naj bi bil tako malomaren in brezskrben kot tudi strog in odločen), kar bi lahko razlagali z

idejo, da spolni stereotipi ne samo, da so sestavljeni iz različnih komponent, ampak da obstajajo različni tipi moških in žensk (Lips, 1997). Najbolj pogosto navedeni tipi moških so poslovni moški, senzibilen moški, egoist, intelektualec, mačo... (Six in Eckes, 1991)

Podobno lahko ugotovimo za rezultate pri povprečni ženski. Udeleženci raziskave so ocenili, da so pri povprečni ženski izražene vse lastnosti, ki so vključene tudi v vprašalnik BSRI ali EPAQ, razen otročje vedenje, ki naj bi bilo bolj značilno za tipičnega moškega. Kot tipično ženske lastnosti so se izkazale tudi skrbnost, obzirnost, prilagodljivost, tečnarjenje in teatralnost, ki so sicer vključene v BSRI, vendar med nevtralne pridevnike, torej naj bi bile enako zaželene tako za moške kot za ženske. Ostali lastnosti povprečne ženske naj bi bili občutljivost in zaskrbljenost, ki skupaj z že omenjeno zaupljivostjo in čustvenostjo kažeta na čustveno nestabilnost povprečne ženske; potem je tukaj še sklop značilnosti, ki se nanašajo na vestnost (odgovornost, točnost, previdnost, natančnost) in na sprejemljivost (potrpežljivost in uslužnost, poleg že omenjene topline, tenkočutnosti, popustljivosti in prilagodljivosti). Lippa (1991) poroča o visoki povezanosti femininosti s sprejemljivostjo, kar je razumljivo, saj gre za "komune" lastnosti, značilne za posameznike, ki so usmerjeni k medosebnim odnosom in k drugim ljudem. Tudi rezultati faktorske analize potrjujejo te izsledke. Prva dva faktorja sta nasičena večinoma z lastnostmi, ki se nanašajo na sprejemljivost, četrti pa na vestnost.

Tako kot pri faktorski analizi lastnosti, značilnih za povprečnega moškega, so se tudi pri faktorski analizi lastnosti, značilnih za povprečno žensko, posebej ločile lastnosti, ki so jih udeleženci v drugi raziskavi (Avsec, 2000) ocenili kot negativne (podredljivost, uslužnost, plahost, popustljivost). To so lastnosti, ki jih Fritz in Helgeson (1998) označujeta kot "komune", ki niso uravnotežene z "agentnostjo". V skrajnostih namreč postane femininost negativna: to se pokaže pri posameznikih, ki so pretirano usmerjeni k drugim in ne uravnotežijo te svoje usmerjenosti z usmerjenostjo k sebi in svojim potrebam. Pri obeh faktorskih analizah lastnosti moškost in ženskost nista bili najbolj nasičeni z "agentnimi" in "komunimi" faktorji, ampak sta nasičevali ločen faktor: moškost skupaj z močjo in pogumom, ženskost pa s komunikativnostjo in radovednostjo, pregovorno tipično ženskih lastnosti, vendar očitno samo v slovenskem prostoru. Problem moškosti in ženskosti kot lastnosti je zaznala že Bem (1981), saj sta se lastnosti pri faktorskih analizah vedno pojavljali kot samostojen, bipolaren faktor, zato ju v skrajšano verzijo svoje lestvice ni vključila.

Zaključimo lahko, da rezultati na našem vzorcu v grobem potrjujejo osrednjost "komunih" oziroma ekspresivnih lastnosti pri stereotipu o ženskah, in "agentnost" oziroma instrumentalnost pri stereotipu o moških. Pokazali pa so tudi na posebnosti, iz katerih lahko sklepamo, da prevodi 30 let starih vprašalnikov, ki temeljijo na takratnih spolnih stereotipih, niso primerni. Zanimiva je oznaka radovednosti in komunikativnosti kot lastnosti, ki sta najbliže ženskosti, in precejšnje število lastnosti, povezanih z vestnostjo oziroma nevestnostjo pri povprečnem moškem. Lippa (1991) sicer poroča o povezanosti maskulinosti tudi z vestnostjo, vendar so korelacije s femininostjo višje. Rezultati so lahko artefakt postopka izbire lastnosti, ki smo jih vključili v predhodno

raziskavo, saj smo bili zaradi ekonomičnosti raziskave prisiljeni omejiti se na manjši seznam lastnosti, ki je že bil kategoriziran in je pokrival pet velikih faktorjev osebnosti. Možen vzrok je lahko tudi značilnost vzorca, saj so bili vanj vključeni dijaki, kjer je področje vestnosti pomemben dejavnik pri učnem uspehu in je lahko zato tako izstopajoč.

V prispevku nismo ugotavljali, ali ti stereotipi odražajo dejanske razlike med spoloma, niti, kako so se ti stereotipi oblikovali. Udeležence raziskave smo prosili, da opišejo povprečnega moškega oziroma žensko. Nismo jih spraševali, ali sploh lahko opišejo povprečnega moškega oziroma povprečno žensko. Vendar tudi med izpolnjevanjem vprašalnika ni bilo pripomb o nesmiselnosti takih zahtev. V primerjavi z raziskavo, v kateri so udeleženci direktno ocenjevali velikost razlike med spoloma pri posamezni lastnosti (Avsec, 2000), je v tej raziskavi več razlik med različnimi lastnostmi. Kot pravi Geis (1993), ima redkokdo še eksplicitna prepričanja o velikih razlikah med spoloma, implicitna pa še vedno obstajajo in se pokažejo v našem vedenju, presojanju, ko problem spolnega stereotipiziranja ni v centru pozornosti. V raziskavi smo se direktnim ocenam o razlikah med spoloma izognili, saj so udeleženci najprej opisali eno osebo, nato pa drugo.

Potrebno je opozoriti, da so bili v raziskavo vključeni mladi, stari povprečno 19 let, zato rezultatov ne moremo posploševati na odrasle, kljub temu da sta bila tudi najbolj razširjena vprašalnika na tem področju, BSRI in EPAQ, oblikovana na podlagi odgovorov približno enako starih udeležencev. Ena izmed možnih posledic tega vzorca so lahko šibkejši stereotipi, kot bi bili pri vzorcu starejših oseb, ki zasedajo tradicionalne vloge v družini, na delovnem mestu, in so odražale v okolju z domnevno precej bolj rigidno definiranimi normami vedenja za posamezni spol.

## Literatura

- Ashmore, R.D. in DelBoca, F.K. (1979). Sex stereotypes and implicit personality theory. Toward a cognitive-social psychological conception. *Sex Roles*, 5, 219-248.
- Avsec, A. (2000). *Področja samopodobe in njihova povezanost z realno in idealno spolno shemo [Dimensions of self-concept and their connection to real and ideal gender schema]*. Doktorsko delo [unpublished PhD thesis]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Bakan, D. (1966). *The duality of human existence. An essey on psychology and religion*. Chicago: Rand McNally.
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
- Bem, S. (1981). *Bem Sex Role Inventory professional manual*. Stanford, CA: Consulting Psychologist Press.
- Best, D.L. in Williams, J.E. (1993). A cross-cultural viewpoint. V A.E. Beall in R.J. Sternberg (ur.), *The psychology of gender* (str. 215-248). New York: Guilford Press.
- Broverman, I.K., Broverman, D.M., Clarkson, F.E., Rosenkrantz, P.S. in Vogel, S.R. (1970). Sex-role stereotypes and clinical judgments of mental health. *Journal of Consulting*

- and *Clinical Psychology*, 34, 1-17.
- Deaux, K. in Lewis, L.L. (1984). Structure of gender stereotypes: Interrelationships among components and gender label. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 991-1004.
- Eagly, A.H. in Dielman, A.B. (1997). The accuracy of gender stereotypes: A dilemma for feminism. *International Review of Social Psychology*, 2, 11-30.
- Fritz, H.L. in Helgeson, V.S. (1998). Distinctions of unmitigated communion from communion: Self-neglect and overinvolvement with others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 121-140.
- Geis, F.L. (1993). Self-fulfilling prophecies: A social psychological view of gender. V A.E. Beall in R.J. Sternberg (ur.), *The psychology of gender* (str. 9-54). New York: Guilford Press.
- Goldberg, L.R. (1990). An alternative "description of personality": The big five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Katsurada, E. in Sugihara, Y. (1999). A preliminar validation of the Bem Sex Role Inventory in Japanese culture. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 641-645.
- Lippa, R. (1995). Gender-related individual differences and psychological adjustment in terms of the big five and circumplex models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1184-1202.
- Lippa, R. (1991). Some psychometric characteristics of gender diagnosticity measures: Reliability, validity, consistence across domains, and relationship to the big five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 1000-1011.
- Lips, H.M. (1997). *Sex & gender: An introduction*. Mountain View, CA: Mayfield.
- Six, B. in Eckes, T. (1991). A closer look at the complex structure of sex stereotypes. *Sex Roles*, 24, 57-71.
- Spence, J.T. in Buckner, C.E. (2000). Instrumental and expressive traits, trait stereotypes, and sexist attitudes. *Psychology of Women Quarterly*, 24, 44-62.
- Spence, J.T., Helmreich, R. in Holahan, C.K. (1979). Negative and positive components of psychological masculinity and femininity and their relationships to self-reports of neurotic and acting out behaviours. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1673-1682.
- Spence, J.T., Helmreich, R. in Stapp, J. (1974). *The Personal Attribute Questionnaire: A measure of sex-role stereotypes and masculinity-femininity*. JSAS: Catalog of Selected Documents in Psychology, 4, 43-44.
- Stevens, J. (1996). *Applied multivariate statistics for the social scienc*. Mahwah, NJ: LEA.
- Widiger, T.A. in Settle, S.A. (1987). Broverman et. al. revisited: An artifactual sex bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 463-469.
- Wilcox, C. in Francis, L.J. (1997). Beyond gender stereotyping: Examining the validity of the Bem Sex-Role Inventory among 16- to 19-years old females in England. *Personality and Individual Differences*, 23, 9-13.

Prispelo/Received: 19.11.2001

Sprejeto/Accepted: 31.01.2002